

4. Η τέχνη στο πλαίσιο της φιλοσοφίας του Χέγκελ για την ιστορία

A1. Ερωτήσεις γνώσης - κατανόησης

1. Πώς συλλαμβάνει ο Χέγκελ τη σχέση ιστορίας και πνεύματος και ποιο ρόλο επιφυλάσσει στο πνεύμα;
2. Τι είναι τέχνη και τι έργο τέχνης, κατά το Χέγκελ;
3. Να αναφέρετε τα τρία στάδια ή μορφές της τέχνης μέσα από τις οποίες είναι υποχρεωμένο, κατά το Χέγκελ, να διέλθει το πνεύμα, και να παρουσιάσετε τα κατ' αυτόν κοινά τους στοιχεία και τις ποιοτικές τους διαφορές.
4. Ένα έργο τέχνης αποκτά αισθητική και πνευματική αξία, σύμφωνα με το Χέγκελ, όταν η σχέση ανάμεσα στη μορφή και το περιεχόμενο ή την ιδέα του έργου λειτουργεί σωστά. Τι εννοεί ο Χέγκελ, όταν αναφέρεται στη σωστή λειτουργία αυτής της σχέσης;
5. *Πρώτον, η Ιδέα προκαλεί τη γέννηση της Τέχνης, όταν όντας ακόμη η ίδια ασαφής και σκοτεινή ή σε φαύλη, αναληθή προσδιοριστία, γίνεται το περιεχόμενο της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Ως απροσδιόριστη δεν κατέχει ακόμη αφ' εαυτής εκείνη την ατομικότητα που απαιτεί το Ιδεατό· είναι αφηρημένη και μονόπλευρη με αποτέλεσμα το σχήμα της να παρουσιάζεται αλλόκοτο και ελλιπές. Η πρώτη μορφή της τέχνης επομένως είναι μάλλον μια απλή αναζήτηση της πλαστικής αναπαράστασης παρά μια δυνατότητα γνήσιας αναπαράστασης. Η Ιδέα δεν έχει βρει ακόμη την αληθινή της μορφή ούτε καν μέσα στον ίδιο της τον εαυτό και συνεπώς συνεχίζει να είναι απλώς πάλη και προσπάθεια απόκτησής της.*

Χέγκελ, Εισαγωγικά μαθήματα στην Αισθητική, κεφάλαιο: Διαίρεση του υποκειμένου, 3 (α), σ. 82

Σε ποιο στάδιο της τέχνης αναφέρεται ο Χέγκελ στο παραπάνω απόσπασμα και ποιες ιδιότητες του αποδίδει;

6. Ποιες είναι οι ομοιότητες και ποιες οι διαφορές ανάμεσα στη συμβολική και την κλασική τέχνη;
7. Σε ποια μορφή τέχνης παρατηρείται τέλεια εναρμόνιση μορφής και περιεχομένου και σε ποια ανατρέπεται; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας.
8. Να παρουσιάσετε το κύριο χαρακτηριστικό της ρομαντικής τέχνης και τη γενικότερη σημασία του για την ελευθερία του πνεύματος, κατά το Χέγκελ.
9. Ποια είδη τέχνης διακρίνει ο Χέγκελ, σε ποιες κατηγορίες τα εντάσσει και με βάση ποιο κριτήριο;
10. Ποιες τέχνες ονομάζει ο Χέγκελ κατώτερες και γιατί;
11. Πώς ιεραρχεί ο Χέγκελ τις ανώτερες τέχνες και με βάση ποιο κριτήριο;
12. Πώς αποτιμά ο Χέγκελ το έργο της ποίησης ως μορφής τέχνης;
13. Ποιο είδος ή είδη τέχνης αποτελούν αντιπροσωπευτικό δείγμα της συμβολικής τέχνης, ποια της κλασικής και ποια της ρομαντικής; Να αιτιολογήσετε σε κάθε περίπτωση την απάντησή σας.
14. *Η αρχιτεκτονική έχει αποκαθάρει τον ανόργανο εξωτερικό κόσμο [: τον υλικό κόσμο], τον έχει προικίσει με συμμετρική τάξη και τον έχει καταστήσει συγγενή προς το πνεύμα και ο ναός του Θεού, ο οίκος [: η κατοικία] της κοινότητάς του, στέκεται έτοιμος εδώ [: είναι διαρκώς παρόν]. Μέσα σε αυτόν το ναό, εισέρχεται έπειτα ο Θεός ο ίδιος, με το να χτυπά και να διαπερνά η αστραπή της ατομικότητας την αδρανή μάζα και η άπειρη, όχι πια απλώς συμμετρική μορφή του ίδιου του πνεύματος να συγκεντρώνει τη σωματικότητα και να της δίνει μορφή. Αυτό είναι το έργο της Γλυπτικής. Στο μέτρο που, σε αυτή την τέχνη, η*

περιεχόμενη πνευματική οντότητα, την οποία η αρχιτεκτονική μπορεί να υπαινίσσεται, εγκατοικεί πλήρως στο αισθητό σχήμα και στην εξωτερική του μορφή, και στο μέτρο που αυτές οι δύο πλευρές είναι τόσο καλά προσαρμοσμένες η μία στην άλλη, ώστε καμιά από αυτές να μην υπερτερεί έναντι της άλλης, η γλυπτική προσλαμβάνει ως θεμελιακό της τύπο την κλασική μορφή τέχνης.

Χέγκελ, *Εισαγωγικά μαθήματα στην Αισθητική*, κεφάλαιο:
Διάρθρωση του υποκειμένου, 4 (β), σ. 91

Αντλώντας στοιχεία από το παραπάνω απόσπασμα και παράλληλα αξιοποιώντας τις γνώσεις σας από το σχολικό βιβλίο, να ανασυνθέσετε τις απόψεις του Χέγκελ για την αρχιτεκτονική, τη γλυπτική και την κλασική τέχνη.

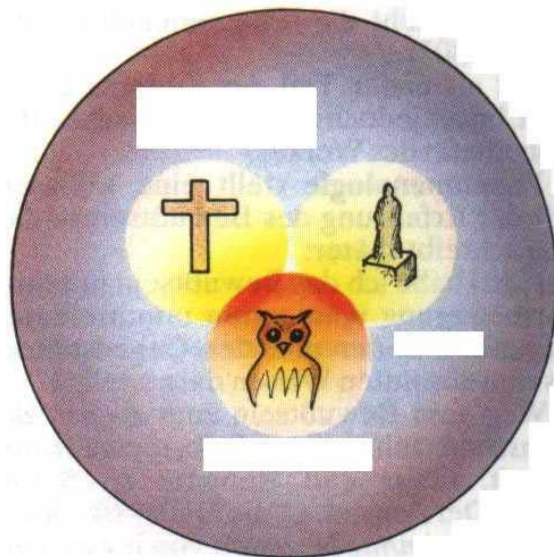
15. Με ποιο κριτήριο αξιολογεί ο Χέγκελ την τέχνη ως ενδιάμεσο σταθμό στην πορεία αυτοανάπτυξης του πνεύματος; Ποιους άλλους σταθμούς της εξέλιξης του πνεύματος θεωρεί αναγκαίους και για ποιο λόγο;

A2. Ερωτήσεις σύνθεσης - κρίσης

1. Ποια άποψη έχει ο Πλάτων για τη ζωγραφική και ποια ο Χέγκελ¹;
2. Αφού μελετήσετε τα αποσπάσματα 1 και 2, που σας δίνονται στην ενότητα «Η αρνητική στάση του Πλάτωνα απέναντι στην τέχνη» (κατηγορία A2):
 - α) Να συγκρίνετε την άποψη του Πλάτωνος για την ποίηση με την αντίστοιχη άποψη του Χέγκελ.
 - β) Να αναφερθείτε στα κριτήρια με βάση τα οποία αξιολογούν την ποίηση ο Πλάτων και ο Χέγκελ.

¹ Για την άποψη του Πλάτωνος πρβλ. το πρώτο παράθεμα, στην κατηγορία A1, στην ενότητα «Η αρνητική στάση του Πλάτωνα απέναντι στην τέχνη».

3. Πώς αξιολογείτε την άποψη του Χέγκελ ότι η τέχνη αποτελεί αναγκαίο μεταβατικό στάδιο στην πορεία του πνεύματος για την κατάκτηση της ελευθερίας του;
4. Οι τρεις μορφές τέχνης διαδέχονται, κατά την άποψή σας, η μια την άλλη μόνο κατά χρονική διαδοχή ή και κατά την αξία που περικλείει η κάθε μία στην εξελικτική πορεία του πνεύματος; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας.
5. Να παρουσιάσετε με δικά σας λόγια και να αξιολογήσετε την κλιμάκωση της σχέσης μορφής - περιεχομένου στα διάφορα είδη τέχνης, κατά το Χέγκελ.
6. Να προσδιορίσετε στην εικόνα που σας δίνεται τις μορφές ή εκδηλώσεις πολιτισμού, από τις οποίες πρέπει να διέλθει, κατά το Χέγκελ, το πνεύμα για να φτάσει τελικά στην απόλυτη ελευθερία².

² Ο σταυρός συμβολίζει τη θρησκεία, η γλαύκα τη φιλοσοφία και το άγαλμα την τέχνη.

B. Συνοδευτικά κείμενα

1.

- **Οι τρεις εποχές της τέχνης.**

Το εγγελιανό σύστημα τεχνών βασίζεται στην αρχή της προόδου των τεχνών προς την κατεύθυνση της όλο και πιο καθαρής έκφρασης, όλο και λιγότερο συμβολικής μιας όλο και πιο βαθιάς αλήθειας, δηλαδή όλο και περισσότερο στα μύχια του ανθρώπινου θέματος. Η τελειότητα ενός έργου θα προκύψει ταυτόχρονα από τη βαθύτητα του περιεχομένου του σε ιδέες και την αντιστοιχία της αισθητής μορφής προς το περιεχόμενο αυτό. Η πρόοδος των τεχνών προς την κατεύθυνση της αλήθειας αντανακλά την οικουμενική πρόοδο του πνεύματος προς την εσωτερίκευση και την εξατομίκευση, με μια λέξη προς την αυτοσυνείδητη υποκειμενικότητα. (...)

Καθεμιά από τις μορφές τέχνης αντιστοιχεί σε μια ένταση μοναδική ανάμεσα στο περιεχόμενο και την αισθητή μορφή, ανάμεσα στο μέσα και το έξω. Όσο πιο αφηρημένη η ιδέα τόσο πιο συγκεκριμένη η μορφή. Όσο συγκεκριμενοποιείται η ιδέα τόσο η μορφή είναι πιο αφηρημένη. Το μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας της τέχνης σημαδεύεται λοιπόν από την αναντιστοιχία ανάμεσα στην εξωτερική εμφάνιση και την ενδόμυχη σημασία. Από τις τρεις εποχές της τέχνης, τέχνη συμβολική ή ανατολική, κλασική ή ελληνική, ρομαντική ή χριστιανική, μόνο η κλασική τέχνη φτάνει στην αντιστοιχία της ιδέας και της έκφρασής της... Στη συμβολική, όπως στη ρομαντική τέχνη, είναι το άπειρο, είτε της φύσης για την πρώτη, είτε του πνεύματος που ματαιοπονεί να συμβολιστεί μέσα από [κατάλληλα γι' αυτό σχήματα] (...) Η τέχνη ολάκερη, εκτός της ελληνικής τέχνης, είναι αναπόφευκτα καταδικασμένη στην τελική αποτυχία, στο όνομα της αδυναμίας της να εκφράσει τόσο την άπειρη εξωτερικότητα όσο και την άπειρη εσωτερικότητα κάτω από μορφές πεπερασμένες. Τούτη η αποτυχία σημαίνει το θάνατο της τέχνης και αναγγέλλει την υπέρβασή της από τη σκέψη.

M. Haar, *Το έργο της τέχνης*, μετάφραση Π. Ανδρικόπουλος, εκδ. Scripta, Αθήνα 1998, σσ. 51-53